

Aantal druggebruikers in de gevangenis

J. Casselman*

De belangstelling voor drugs is de laatste tijd in vele landen duidelijk toegenomen. De 'crack-rage' en de 'AIDS-nachtmerrie' hebben tot gevolg dat de overheid zich niet meer kan veroorloven om geen specifiek beleid te voeren.

Zelfs in ons land is er een aardverschuiving in het overheidsbeleid inzake drugs vast te stellen. Op nationaal vlak werd begin 1987 een Interministeriële Commissie opgericht, die tot doel heeft alle beleidsinspanningen in verband met drugs te coördineren. De leden van de Commissie zijn o.m. vertegenwoordigers van Justitie, Volksgezondheid en Sociale Zaken, Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Betrekkingen, Nationale Opvoeding en Landsverdediging. Op het vlak van de Vlaamse Gemeenschap werd resoluut besloten te investeren in een vernieuwd beleid in verband met preventie en hulpverlening ten aanzien van alcohol- en andere drugproblemen.

In tal van publikaties in binnen- en buitenland worden cijfers geciteerd van het aantal druggebruikers. Vaak wordt bovendien getracht trends in de loop van de jaren te beschrijven of wordt de situatie in verschillende landen met elkaar vergeleken. Zeer dikwijls gaat het echter over weinig betrouwbare cijfers of over foutieve interpretaties van wetenschappelijk verantwoord cijfermateriaal.

In dit artikel zullen wij enkel de gegevens die betrekking hebben op het aantal druggebruikers in de gevangenis kritisch doorlichten. Het artikel heeft een dubbele bedoeling. Ten eerste zal er gewezen worden op de problemen die zich kunnen voordoen wanneer men zich een idee wil vormen van het aantal druggebruikers in de gevangenis. Ten tweede zal getracht worden de situatie in België te vergelijken met deze in vier andere Europese landen.

Inhoudelijk is het artikel volledig gebaseerd op de resultaten van een studie, uitgevoerd door de researchafdeling van het Universitair Psychiatrisch Centrum te Bierbeek in opdracht van het Europees Bureau van de Wereldgezondheidsorganisatie te Kopenhagen.¹ Het betreft geen nieuw onderzoek, maar een kritische studie van bestaande gegevens in België, Nederland, Ierland, Italië en Zweden. Naast gepubliceerde gegevens werd ook beroep gedaan op bevoorrechte getuigen. Naast informatie over het aantal druggebruikers in de gevangenis bevat het studierapport ook gegevens over hun opvang in het justitieel systeem. Deze laatste gegevens zullen later gepubliceerd worden.

* Psychiater en Dr. Criminologie, Faculteiten Geneeskunde en Rechtsgeleerdheid, K.U. Leuven, Universitair Psychiatrisch Centrum, 3043 Bierbeek.

1. CASSELMAN, J., *Study of Offenders with Illicit Drug-related Problems in Prison in Five European Countries*, on Behalf of the WHO Regional Office for Europe, Copenhagen. HWO-Collaborating Center for Health, Psychosocial and Psychobiological Factors, Belgium. Research Unit, University Psychiatric Center, Bierbeek, Belgium, 1986.

1. Terminologische en methodologische problemen

Vooreerst geven wij een overzicht van de belangrijkste problemen die zich kunnen voordoen wanneer men een uitspraak wil doen in verband met het aantal druggebruikers in de gevangenis. Dit geldt zowel voor een momentopname als voor het nagaan van trends in de loop van de tijd en dit ofwel in een welbepaald land, ofwel bij een vergelijking tussen verschillende landen onderling. De belangrijkste problemen zijn van terminologische en van methodologische aard. Het is niet steeds duidelijk wat men eigenlijk bedoelt met begrippen zoals drugs en druggebruikers; over welk soort gevangenis het gaat; op welke wijze gevangenispopulaties tot stand komen en, tenslotte, op welke wijze het aantal druggebruikers in de gevangenis uiteindelijk vastgesteld wordt.

1.1. DRUGGEBRUIKERS EN HUN DRUGS ²

Het is van belang om te verduidelijken over welke druggebruikers het gaat. Meestal denkt men enkel aan verslaafden aan illegale drugs.

a. Drugs

Drugs worden over het algemeen al te exclusief geassocieerd met illegale drugs, m.a.w. drugs die bij ons maatschappelijk niet aanvaard zijn, zoals cannabis (marihuana en hasjiesh); LSD en andere hallucinogenen; cocaïne en andere illegale stimulerende middelen; opium, heroïne en andere illegale opiaten. Heel wat bij ons maatschappelijk wel aanvaarde genotmiddelen dienen uiteraard ook als drugs beschouwd te worden: alcohol, tabak, bepaalde psychofarmaca (zoals pijnstillers, kalmeermiddelen, slaapmiddelen en stimulerende middelen) en tenslotte vluchtige snuifmiddelen.

Welnu, in de studie waarover wij hier rapporteren gaat het wel degelijk over het gebruik van illegale drugs.

b. Druggebruikers ³

Niet alle druggebruikers zijn drugverslaafden. Druggebruik kan eventueel tot lichte, milde of ernstige problemen aanleiding geven. Sinds geruime tijd pleit de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO) er voor om de termen verslaving en toxicomanie niet meer te gebruiken tenzij men er enkel ernstige vormen van afhankelijkheid mee wil aanduiden. Vandaar dat men in deskundige WGO-kringen de volgende basistermen weerhoudt: druggebruik als meest algemeen begrip;

2. Zie o.m. CASSELMAN, J., 'Druggebruik en drugproblemen bij jongeren', in *Handboek Problemen bij Kinderen en Adolescenten*, Van Loghum Slaterus, 1985, Afl. 1, DRU 1-22; ook: CASSELMAN, J. et al., *Jongeren en Drugs*, Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1984, en CASSELMAN, J., Hoofdstuk 20, 'Drugproblemen andere dan alcoholproblemen', in JANNES, S. en VAN MOFFAERT, M. (Coördin.), *Psychiatrie*, Gent, deel 6, Omega's Wetenschappelijke Reeks, 1986, 363-379.

3. 'Nomenclature and Classification of Drug and Alcohol-related Problems: a WHO-Memorandum', *Bull. WHO*, 1981, 59 (2), 225-242; CASSELMAN, J., *Programme glossary. Prepared for the WHO Regional Office for Europe*, Copenhagen, 1984.

drugproblemen met of zonder afhankelijkheid (b.v. acute intoxicatie zonder continu gebruik) en tenslotte afhankelijkheid met enige aanduiding van de graad van afhankelijkheid, nl. licht, mild of ernstig. Een ernstige vorm van afhankelijkheid valt dan samen met verslaving, een term die men al te gemakkelijk in de mond neemt. De term druggebruiker verwijst in dit artikel dus niet alleen naar verslaafden, maar omvat alle druggebruikers die tengevolge van hun druggebruik al dan niet ernstige problemen kunnen vertonen. Indien andere begrippen in dit verband gehanteerd worden zullen zij in de tekst van commentaar voorzien worden.

1.2. GEVANGENIS EN GEVANGENISPOPULATIES

In studies over gevangenispopulaties wordt vaak onvoldoende duidelijk aangegeven over welk type gevangenis het gaat. Een zuiver arresthuis of een penitentiaire instelling waar alleen veroordeelden verblijven omvatten zeer verschillende populaties. Ook maakt het een verschil uit of het enkel gaat over lang gestraften of alleen kort gestraften, over een mengvorm van beide, of over een mengvorm met aangehouden verdachten. Soms wordt de totale gevangenispopulatie bedoeld en soms enkel één of verschillende van de hogervermelde deelpopulaties.

In dit artikel zullen de meeste gegevens verwijzen naar alle types van penitentiaire instellingen in een bepaald land.

Wanneer men echter gevangenispopulaties uit verschillende landen bestudeert, moet men zich steeds bewust zijn van het feit dat deze populaties niet helemaal vergelijkbaar zijn aangezien de kans om in de gevangenis terecht te komen sterk kan verschillen van land tot land.

Ten einde de selectiviteit te verduidelijken t.a.v. de vijf landen die in dit artikel aan bod komen, geven wij in tabel 1 een overzicht van totale gevangenispopulaties per 1/9/1984, in absolute aantallen en per 100.000 inwoners. Het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners varieert van 76,1 in Italië als maximum tot 33 in Nederland als minimum.

Tabel 1. Totale gevangenispopulaties in België, Italië, Zweden, Ierland en Nederland op 1/9/1984, gerangschikt volgens aantal gedetineerden per 100.000 inwoners

	<i>Totale gevangenispopulatie</i>	<i>Aantal gedetineerden per 100.000 inwoners</i>
Italië	43.351	76,1
België	6.908	66
Zweden	3.959	48
Ierland	1.547	44,1
Nederland	4.783	33

Bron: Whitaker Report. Report of the Committee of Inquiry into the Penal System, Dublin, Stationery Office, 1985.

1.3. AANTAL DRUGGEBRUIKERS IN DE GEVANGENIS ⁴

De studie van het aantal druggebruikers in de gevangenis bevat een beperkte maar interessante bijdrage tot de epidemiologie van het druggebruik. Hiermede wordt bedoeld de studie van de omvang, de aard en de spreiding in de bevolking van druggebruik, met inbegrip van het nagaan van de ontstaansvoorwaarden, de risicogroepen en van mogelijke aangrijpingspunten voor preventie en opvang.

Twee klassieke epidemiologische begrippen zijn prevalentie en incidentie. Met *prevalentie* van druggebruik bedoelt men het aantal druggebruikers dat op een bepaald moment aanwezig is in een bepaalde populatie. De *incidentie* van druggebruik verwijst naar het aantal druggebruikers dat zich als nieuwe gevallen aandient in een bepaalde populatie, in de loop van een bepaalde tijdsperiode (b.v. één jaar).

De bestudeerde populaties kunnen zeer verschillend zijn: een steekproef van de totale bevolking of van een subpopulatie (b.v. schoolgaande jongeren) ofwel een totale subpopulatie (b.v. een gevangenispopulatie). Het moment waarop de prevalentie bestudeerd wordt kan b.v. één bepaalde dag zijn. Men spreekt dan van dagprevalentie (b.v. het aantal druggebruikers dat zich op een bepaalde dag bevindt in de totale gevangenispopulatie van een bepaald land). De dagprevalentie is slechts één van de mogelijkheden om het aantal druggebruikers in de gevangenis te bestuderen. In wat volgt zullen wij ons echter beperken tot de dagprevalentiegegevens. Hiervoor zijn er verschillende redenen. Vooreerst is het een relatief eenvoudige methode die weliswaar nog onvoldoende rigoureuus wordt toegepast. Bovendien is gebleken dat het de enige methode is die in zeer verschillende landen wordt toegepast (o.m. in alle Europese landen die in dit artikel aan bod komen).

2. Dagprevalentie van druggebruikers in de gevangenis

Het is zeker niet toevallig dat er in elk van de vijf bestudeerde Europese landen dagprevalentiegegevens beschikbaar zijn. Zelfs bij een rigoureuze uitvoering is een dagprevalentiestudie nog een relatief eenvoudige methode om de totale gevangenispopulatie te bestuderen

Een ander groot voordeel van deze methode is dat men zeker is dat elke druggebruiker slechts éénmaal weerhouden wordt. Het is gebleken dat sommige druggebruikers op korte tijd in een groot aantal verschillende hulpverlenende en/of justitiële voorzieningen opduiken. Dit heeft tot gevolg dat éénzelfde druggebruiker verschillende keren (tot tienmaal en meer) wordt geregistreerd in de jaarstatistieken. Dit leidt vaak tot het overestimeren van het aantal druggebruikers in een bepaalde stad of regio.

Naast deze voordelen dienen wij te waarschuwen voor een frequente foutieve interpretatie van de resultaten van dagprevalentiestudies in de gevangenis. Men

4. KOZEL, N.J. and ADAMS, E.H., 'Epidemiology of Drug Abuse: an Overview' *Science*, 1986 (234), 970-74; CASSELMAN, J., 'Hoe kan men omvang en aard van het gebruik en misbruik in een bepaalde regio evalueren?', in: *Gebruik van genotsmiddelen bij jongeren in Deinze*, Deinze, D.G.G.Z., 1984, 2-4.

wendt deze gegevens al te vlug aan als een directe indicator van de prevalentie in de totale bevolking. Welnu, het gaat niet over de totale bevolking maar wel over de gevangenispopulatie, m.n. een subpopulatie die selectief tot stand komt. Wanneer men bovendien de resultaten, die bekomen werden in verschillende landen, onderling wil vergelijken moet men des te meer rekening houden met twee vormen van selectiviteit die deze verschillen kunnen beïnvloeden. Ten eerste: de kans dat iemand in de gevangenis terecht komt verschilt van land tot land. Dit kwam hierboven reeds ter sprake (zie tabel 1). Ten tweede: de kans dat een druggebruiker in de gevangenis terechtkomt verschilt eveneens van land tot land, maar deze tweede vorm van selectiviteit is niet steeds gelijklopend aan de eerste in hetzelfde land. Met andere woorden, in een land met een relatief klein aantal gevangenen per 100.000 inwoners kan de kans dat een druggebruiker in de gevangenis komt relatief groot zijn, als gevolg van een meer uitgesproken repressief beleid, specifiek t.a.v. druggebruikers. Dit heeft tot gevolg dat in een relatief beperkte gevangenispopulatie het percentage van druggebruikers extra hoog oploopt. Vandaar dat enkel zeer grote verschillen van het aantal druggebruikers in de gevangenis kunnen gelden als indirecte indicator van verschillen in de totale populatie.

In wat volgt geven wij eerst een overzicht van de dagprevalentiegegevens in de gevangnissen in België. Daarna worden deze gegevens, in de mate van het mogelijke, vergeleken met analoge gegevens in Ierland, Italië, Zweden en Nederland.

2.1. BELGIË

Sinds 1969 werd in België periodisch een dagprevalentie van zogenaamde 'drugdelinquenten' uitgevoerd in alle penitentiaire instellingen. Twee voorafgaandelijke opmerkingen zijn van belang. Ten eerste, bij de peilingen tot en met de jaren 70 werd geen onderscheid gemaakt tussen druggebruikers en drughandelaars. Ten tweede, door de centrale administratie werd aan de directeurs van de gevangnissen gevraagd om het aantal 'drugdelinquenten' (d.i. zowel druggebruikers als drughandelaars) op te geven. Gedurende een zekere periode werd door de medische dienst een individuele fiche opgemaakt van elke nieuw opgenomen druggebruiker.

a. Periode 1969 tot 1976

In tabel 2 zijn de resultaten weergegeven van peilingen tussen 1969 en 1976. Het percentage 'drugdelinquenten' neemt geleidelijk toe. Wij zullen later zien dat deze percentages in vergelijking met andere Europese landen zeer laag zijn.

Tabel 2. Dagprevalentie van 'drugdelinquenten' in België (1969-1976)

Jaar (dag)	Totaal aantal gedetineerden	Totaal aantal 'drugdelinquenten'	Percentage 'drugdelinquenten'
1969 (31/5)	(6.285)*	44	0,70
1970 (5/7)	(6.363)*	70	1,10
(31/12)	6.055	74	1,22
1972 (30/6)	6.322	125	1,97
(31/12)	6.347	163	2,56
1973 (31/12)	6.059	151	2,49
1974 (31/12)	6.150	121	1,96
1975 (31/12)	5.441	122	2,24
1976 (31/12)	(5.974)*	190	3,18

* Geëstimeerd aantal voor de prevalentiedag

Bronnen: Ministerie van Justitie. Bestuur der Strafinrichtingen, Brussel; VAN HELMONT, M., 'Gedetineerden wegens gebruik van of onwettige handel in verdovingsmiddelen', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1969, 5, 151-160; VAN DEURSEN, J.W.P., 'Druggebruikers in Nederlandse en Belgische penitentiaire inrichtingen', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1973 (27), 3, 151-157; *Opgesloten drugdelinquenten in 1974*, in: Bestuur der Strafinrichtingen, 'Vijfjaarlijks Verslag 1970-1975', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1975 (29), 6, 469-472; CASSELMAN, J., DE SCHEPPER, P. en NUYENS, I., *Druggebruik bij jongeren*. Antwerpen, Amsterdam, 1978.

b. Peilingen van 1982 en 1985

In de jaren 80 werden twee peilingen uitgevoerd (met name 1982 en 1985), waarbij meer informatie werd verzameld dan voorheen (o.m. in verband met drugproblemen). De bijzonderste resultaten van de dagprevalentiestudie van 20/9/1982 zijn weergegeven in tabel 3.

Van de totale gevangenispopulatie werd 5,57 % als gebruiker van illegale drugs beschouwd. Het aantal 'drugdelinquenten' vergelijkbaar met de vorige peilingen is 6,5 % voor 1982. Andere subgroepen voor 1982 zijn: van de gedetineerden voor andere misdrijven dan drugmisdrijven werd 1,3 % beschouwd als druggebruiker voor hun detentie en 0,02 % werd druggebruiker tijdens de detentie.

De peiling in 1985 werd uitgevoerd op 1/3/1985. Zoals blijkt uit tabel 4 werd 9,65 % beschouwd als gebruiker van illegale drugs. Dit betekent een duidelijke toename in vergelijking met 1982 (5,57 %). De totale gevangenispopulaties in 1985 en 1982 zijn verschillend, zodat de absolute aantallen voor 1982 en 1985 respectievelijk 304 en 636 zijn.

Wat het type drug betreft zijn de gegevens voor 1985 de volgende: hoofdzakelijk gebruik van opiaten: 51,42 %; cannabis: 33,49 %; cocaïne: 10,69 %; amphetamines: 1,73 % en hallucinogenen: 0,94 %.

Tabel 3. Dagprevalentie van gebruikers van illegale drugs in de gevangenis in België (20/9/1982)*

Aard van misdrijf	Gevangenispopulatie		Gebruikers van illegale drugs			
	A.A.	%	Vóór detentie		Tijdens detentie	
	A.A.	%	A.A.	%	A.A.	%
Enkel drugmisdrijf	235	4,3	135	2,45	4	0,07
		6,5				
Drugmisdrijf en andere	118	2,2	92	1,65	1	0,02
Andere dan drugmisdrijf	5101	93,5	71	1,3	1	0,02
			298	5,46	6	0,11
	5454	100	304 (5,57 %)			

* 448 gedetineerden ontbreken wegens het feit dat drie instellingen niet geantwoord hebben

Bronnen: Ministerie van Justitie. Bestuur der Strafinrichtingen; COSIJNS, P., 'Toxicomanie, gevangenis en methadonprobleem', *Panopticon*, 1983 (4), 5, 413-419; COSIJNS, P., 'De bejegening van gedetineerde toxicomanen in België', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1984, 1, 5-12; COSIJNS, P., *Druggebruikers in de gevangenis in België*, Lezing, Vergadering van de Nederlandse district-psychiaters, Leuven, Faculty Club, 27 mei 1983; CASSELMAN, J. en PELC, I., 'Rapport de la Belgique'. Atelier International O.M.S. sur la Prévention et le Traitement de la Pharmacodépendance, Bruxelles, 26-30 september 1983, Belgium; in: CASSELMAN, J., MOORTHAMER, L. and BARO, F., *Abuse of Psychoactive Drugs. National Policies and Programmes in 17 European Countries. Study Report Prepared on behalf of the W.H.O. Regional Office for Europe*, Copenhagen, 1984, BE 1-10.

Tabel 4: Dagprevalentie van gebruikers van illegale drugs in gevangenissen in België (1982 en 1985)

Jaar (dag)	Totaal aantal gedetineerden	Gebruikers van illegale drugs	
		A.A.	%
1982 (29/9)	5.454	304	5,57
1985 (1/3)	6.586	636	9,65

Bronnen: zie tabel 3.

2.2. VERGELIJKING VAN BELGIË MET ZWEDEN, IERLAND, ITALIË EN NEDERLAND

Wij hebben de periode 1966 tot 1985, waarover dagprevalentiegegevens beschikbaar zijn in de bestudeerde Europese landen, ingedeeld in twee perioden van 10 jaar, nl. 1966-1975 en 1976-1985. Voor de eerste periode werden enkel in twee van de vijf landen dergelijke dagprevalenties bepaald, nl. in België en Zweden.

a. Eerste periode (1966-1975)

Het samenbrengen van de beschikbare gegevens in België en Zweden voor de periode 1966-1975 in tabel 5 betekent niet dat wij deze cijfers als volledig vergelijkbaar beschouwen. Wij hebben reeds vermeld dat in die periode in België nog geen onderscheid gemaakt werd tussen druggebruikers en drughandelaars zodat het hier zogenaamde 'drugdelinquenten' betreft. Bovendien herinneren wij aan het feit dat voor het verzamelen van de gegevens de centrale administratie aan de directeurs van alle gevangenissen gevraagd heeft het aantal drugdelinquenten op te geven dat zich op een bepaalde dag in hun instelling bevond.

Tabel 5. Dagprevalentie van 'drugdelinquenten' in België en 'drug misusers' in Zweden (1966-1975)

	België*	Zweden**
1966	-	9
1967	-	-
1968	-	20
1969	0,70	24
1970	1,22	22
1971	-	23
1972	2,56	26
1973	2,49	28
1974	1,96	25
1975	2,24	25

* De dagprevalenties van de 'drugdelinquenten' verwijzen naar de situatie op 31 december, uitgezonderd voor 1969, nl. 31 mei.

** Het betreft 'drug misusers' en 'serious drug users', operationeel bepaald zoals in de tekst vermeld, en de dagprevalenties verwijzen naar 1 april, uitgezonderd voor 1966 en 1968 (1 augustus) en 1969 (1 mei).

Bronnen: zie tabel 2; National Prison and Probation Administration, Research and Development Group, Norrköping, *Answer to the Questionnaire by L. Krantz*, Letter of 3 December 1985 and Letter of 12 June 1986; BISHOP, N., *Controlling Drug Misuse in Swedish Prisons. Paper presented at the ICAA 15th International Institute on Prevention and Treatment of Drug Dependence*, Amsterdam/ Noordwijkerhout, 6-11 April 1986; Visit to the National Prison and Probation Administration, Research and Development Group, Norrköping, 21 May 1986 (N. BISHOP, L. KRANTZ, T. PETTERSSON and J. GUSTAVSSON).

In Zweden werd het begrip drugmisbruiker operationeel gedefinieerd door de 'National Prison and Probation Administration' van het Ministerie van Justitie. De wijze van definiëren werd licht gewijzigd in 1979 en 1984, maar bleef toch ongeveer dezelfde gedurende de periode 1966 tot 1985. Drie operationele definities werden gehanteerd:

- a. 'serious drug misuser (category 2): a person who has injected narcotic drugs one or more times during his last two months in freedom before prison or used narcotic drugs — without injecting, e.g. smoked hashish — daily or as good as daily during his last two months in freedom';
- b. 'drug misuser (category 1): a person who has used narcotic drugs during his last two months in freedom, but not to the extent of category 2;
- c. 'no misuse (category 0)'

In tabel 5 gaat het om het aantal 'drug misusers' (category 1) en 'serious drug misusers' (category 2) samen.

Jaarlijks worden de aantallen samen met de totale gevangenispopulatie op de prevalentiedag naar de 'National Prison and Probation Administration' gestuurd, die de cijfers verwerkt en elk jaar publiceert. Merken wij nog op dat de totale gevangenispopulatie gedurende de periode 1966 tot 1975 schommelingen kende (b.v. 4.863 in 1966; 5.177 in 1969; 4.162 in 1974 en 3.333 in 1975).

Wij moeten uiteraard zeer voorzichtig zijn wanneer we de gegevens van tabel 5 interpreteren. Het gaat over dagprevalentie die over de jaren heen ongeveer op dezelfde wijze zijn bekomen (tenminste voor elk land afzonderlijk). Voor beide landen zijn de cannabisgebruikers inbegrepen. Het is wel belangrijk te herinneren aan de gegevens in tabel 1 waaruit bleek dat op 1/9/1984 het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners kleiner was in Zweden in vergelijking met België (nl. respectievelijk 48 en 66). Anderzijds blijkt uit de gegevens in tabel 5 dat het aantal 'drugmisbruikers' in Zweden veel hoger ligt dan het aantal 'drugdelinquenten' in België. Dit kan niet alleen te maken hebben met het verschil van registreren, nl. de omschrijving van het begrip druggebruiker en de wijze van verzamelen van de gegevens.

Wij gaan nu eerst over tot de periode 1976-1985.

b. Tweede periode (1976-1985)

In tabel 6 zijn dagprevalentiecijfers weergegeven voor de periode 1976-1985, waarvoor gegevens beschikbaar zijn voor de vijf bestudeerde Europese landen.

Tabel 6. Dagprevalentie van gebruikers van illegale drugs in gevangenissen in België, Ierland, Italië, Zweden en Nederland (1976-1985), in % t.a.v. het aantal gedetineerden

	België ¹	Ierland ²	Italië ³	Zweden ⁴	Nederland ⁵
1976	3,18	-	-	28	-
1977	-	-	-	34	-
1978	-	-	-	33	-
1979	-	-	9,3	29	-
1980	-	-	8,1	25	-
1981	-	6,65	6,1	29	-
1982	5,57	10,34	11	31	-
1983	-	-	-	35	-
1984	-	-	9,7	31	-
1985	9,65	-	-	37	31,68

1. 'drugdelinquenten' voor 1976 en gebruikers van illegale drugs voor 1982 en 1985;
2. 'ernstige illegale druggebruikers' enkel in de gevangenissen van Dublin;
3. illegale druggebruikers in alle gevangenissen;
4. de opmerking in tabel 5 geldt ook hier;
5. enkel het aantal gebruikers van opiaten en cocaïne.

Bronnen: Ministerie van Justitie. Bestuur der Strafinrichtingen. Brussel; O'MAHONY, P. and GILMORE, Th., *Drug Abusers in the Dublin Committal Prison: a Survey*, Dublin, The Stationery Office, 1983; *Annual Report on Prisons and places of detention for the year 1981 and 1982*, Dublin, Department of Justice; DEAN, G., O'HARE, A., O'CONNOR, A., KELLY, M. and KELLY, G., 'The Opiate Epidemic in Dublin 1979-1983', *Irish Med. J.*, 1985 (78), 4, 107-110; 'Drug Addiction and Prison', in *The Prison in Italy. History, Development, Perspectives. Seventh United Na-*

tions Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Milan, 26 August-6 September 1985, 209-231; Diffusione delle tossicodipendenze in carcere. Risultati di un rilevamento nazionale sui tossicodipendenti detenuti, Ministero de Grazia e Giustizia, 1984; CORREA, V., Offenders with Illicit Drug-related Problems, Letter of 23 April 1986; Ministerie van Justitie. Drugvrije detentie. Rapport van de Werkgroep Drugvrije Afdelingen. 's Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985; GRAPENDAAL, M., Notitie omtrent druggebruik voorafgaand aan en tijdens het verblijf in het Rotterdamse Huis van Bewaring, W.O.D.C., 1985; ROOK, A., Probleemgroepen in de inrichtingen voor langgestraften. Een inventaris, W.O.D.C., november 1982, + bijlagen.

Wij moeten andermaal zeer voorzichtig te werk gaan bij het interpreteren van deze gegevens. Voor alle landen gaat het over dagprevalenties, met name het percentage druggebruikers in de gevangenis op een welbepaalde dag. Voor alle landen, uitgezonderd Ierland, zijn alle gevangenissen van het land bij de studies betrokken. Voor Ierland gaat het enkel over gevangenissen te Dublin. Het is algemeen bekend dat het probleem van het gebruik van illegale drugs in Ierland zeer beperkt is buiten de hoofdstad Dublin.

In elk land is de omschrijving van wat men onder druggebruiker verstaat verschillend. In Zweden heeft men gewerkt met operationele definities die nagevoeg dezelfde gebleven zijn in de loop van de jaren. In België maakte men aanvankelijk geen onderscheid tussen druggebruikers en drughandelaars. Sinds de jaren '80 maakte men wel een onderscheid, maar zonder operationele definitie. In Ierland spreekt men van ernstige druggebruikers, met name die drugs andere dan cannabis, alcohol en tranquillizers gebruikt hadden, tot verslaving toe. In Italië beschikte men aanvankelijk niet over een operationele definitie. Een survey in 1985 uitgevoerd in een beperkt aantal gevangenissen, richtte zich op die druggebruikers van illegale drugs wiens klinische toestand, ofwel bij opname of gedurende de detentie, door een geneesheer werd bevestigd of op een of andere manier uit het klinisch dossier bleek. In Nederland heeft men voor het dagprevalentie-onderzoek in 1985 enkel gepeild naar het aantal gebruikers van opiaten en cocaïne. Veel andere studies die in dit land werden verricht, o.m. incidentiestudies worden hier niet vermeld, aangezien wij ons beperken tot dagprevalentie-studies.

Een ander belangrijk verschil tussen de bestudeerde landen situeert zich op het vlak van de wijze waarop de gegevens verzameld werden. In België werden de gegevens opgevraagd door de Centrale Administratie van het Ministerie van Justitie aan de directeurs van de gevangenissen en de Centrale Administratie verwerkte de gegevens. In Ierland werd het onderzoek opgezet door de Afdeling Probation en de Psychologische Dienst, beide verbonden aan het Ministerie van Justitie. In Italië gebeurde de identificatie door een routinematig medisch onderzoek en door informatie verzameld door andere personeelsleden van de gevangenis. In sommige gevangenissen werden meer recent urinetests geïntroduceerd. In Zweden werden de peilingen uitgevoerd door de 'National Prison and Probation Administration' die ook de verwerking en de publikatie verzorgde. In Nederland werden de gegevens bekomen ter gelegenheid van een postenquête, georganiseerd door de Werkgroep Drugvrije Detentie, in samenwerking met de Medische Inspectie van het Ministerie van Justitie. De antwoorden werden bekomen vanwege alle medische departementen van de penitentiaire instellingen.

Dit alles heeft tot gevolg dat de beschikbare gegevens in de vijf bestudeerde

landen niet echt vergelijkbaar zijn. Rekening houdend met alle hierboven vermelde opmerkingen hebben wij in tabel 6 de landen toch gerangschikt in een volgorde van landen met lage naar landen met hoge prevalentiecijfers.

Voor Ierland gaat het enerzijds enkel over de stad Dublin waar drugproblemen zich concentreren, maar anderzijds betreft het ernstig druggebruik. Vandaar dat wij België beschouwen als het land met de laagste prevalentiecijfers. De resultaten voor Nederland zijn het hoogst, omdat enkel de gebruikers van opiaten en cocaïne werden weerhouden, terwijl voor Zweden ook de gebruikers van cannabis en amphetamines in de cijfers opgenomen zijn.

Besluit

Uit een studie van vijf Europese landen (nl. België, Ierland, Italië, Zweden en Nederland) blijkt dat het dagprevalentie-onderzoek de meest verspreide methode is om het aantal druggebruikers in de gevangenis na te gaan. De resultaten zijn zeer verschillend van land tot land, maar deze zijn ook op zeer verschillende wijze tot stand gekomen zodat vergelijking nauwelijks mogelijk is. Mits een meer rigoureuze toepassing van de dagprevalentiemethode, zou het mogelijk zijn enerzijds om trends in de loop van de jaren in elk land te bestuderen, en anderzijds om de resultaten bekomen in verschillende landen op een meer verantwoorde wijze te vergelijken.

De belangrijkste aandachtspunten in dit verband zijn de volgende:

1. het aanwenden van een operationele definitie van het kernbegrip druggebruiker of van verschillende subgroepen van druggebruikers;
2. een eenvormigheid betreffende een adequate identificatie van deze druggebruikers in alle gevangnissen;
3. het kiezen van een gepaste prevalentiedag;
4. het onderzoek regelmatig (liefst elk jaar) op dezelfde dag uitvoeren;
5. het registreren van de totale populatie van gedetineerden en het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners op de prevalentiedag.

Bibliografie

- BISHOP, N., *Controlling Drug Misuse in Swedish Prisons. Paper Presented at the ICAA 15th International Institute on Prevention and Treatment of Drug Dependence, Amsterdam/Noordwijkerhout, 6-11 April 1986.*
- CASSELMAN, J., DE SCHEPPER, P., NUYENS, I., *Druggebruik bij jongeren*, Antwerpen, Amsterdam, 1978.
- CASSELMAN, J., PELC, I., *Rapport de la Belgique. Atelier International O.M.S. sur la Prévention et le Traitement de la Pharmacodépendance*, Bruxelles, 26-30 september 1983.
- CASSELMAN, J., 'Hoe kan men omvang en aard van het gebruik en misbruik in een bepaalde regio evalueren', in: *Gebruik van genotsmiddelen bij jongeren in Deinze*, Deinze, D.G.G.Z., 1984, 2-4.
- CASSELMAN, J., *Programme Glossary. Prepared for the WHO Regional Office for Europe*, Copenhagen, 1984.
- CASSELMAN, J. et al., *Jongeren en drugs*. Antwerpen, Van Loghum Slaterus, 1984.
- CASSELMAN, J., 'Druggebruik en drugproblemen bij jongeren', in: *Handboek Problemen bij Kinderen en Adolescenten*, Van Loghum Slaterus, 1985, Alf. 1, DRU 1-22;
- CASSELMAN, J., *Study of Offenders with Illicit Drug-related Problems in Prison in Five European Countries. On behalf of the WHO Regional Office for Europe, Copenhagen*. HWO-Collaborating Center for Health, Psychosocial and Psychobiological Factors, Belgium, Research Unit, University Psychiatric Center, Bierbeek, Belgium, 1986.

CASSELMAN, J., 'Drugproblemen andere dan alcoholproblemen', Hoofdstuk 20, in: JANNES, S., VAN MOFFAERT, M., (coördin.), *Psychiatrie*, Gent, deel 6, Omega's Wetenschappelijke Reeks, 1986, 363-379.

CORREA, V., *Offenders with Illicit Drug-related Problems*, Letter of 23 April 1986.

COSIJNS, P., *Druggebruikers in de gevangenis in België*. Lezing, Vergadering van de Nederlandse district-psychiaters, Leuven, Faculty Club, 27 mei 1983.

COSIJNS, P., *Toxicomanie, gevangenis en methadonprobleem*, *Panopticon*, 1983 (4), 5, 413-419.

COSIJNS, P., 'De bejegening van gedetineerde toxicomanen in België', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1984, 1, 5-12.

DEAN, G., O'HARE, A., O'CONNER, A., KELLY, M., KELLY, G., 'The Opiate Epidemic in Dublin 1979-1983', *Irish Med. J.*, 1985 (78), 4, 107-110.

GRAPENDAAL, M., *Notitie omtrent druggebruik voorafgaand aan en tijdens het verblijf in het Rotterdamse Huis van Bewaring*, W.O.D.C., 1985.

KOZEL, N.J. and ADAMS, E.H., 'Epidemiology of Drug Abuse: an Overview', *Science*, 1986 (234), 970-974.

O'MAHONY, P. and GILMORE, Th., *Drug Abuses in the Dublin Committal Prison: a Survey*, Dublin, The Stationery Office, 1983.

ROOK, A., *Probleemgroepen in de inrichtingen voor langgestraften. Een inventaris*, W.O.D.C., november 1982, + bijlagen.

VAN DEURSEN, J.W.P., 'Druggebruikers in Nederlandse en Belgische penitentiaire inrichtingen', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1973 (27), 3, 151-157.

VAN HELMONT, M., 'Gedetineerden wegens gebruik van of onwettige handel in verdovingsmiddelen', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1969, 5, 151-160.

Annual Report on Prisons and Places of Detention for the Year 1981 and 1982, Dublin, Department of Justice.

CASSELMAN, J., MOORTHAMER, L. and BARO, F., *Abuse of Psychoactive Drugs. National Policies and Programmes in 17 European Countries, Study report prepared on behalf of the W.H.O. Regional Office for Europe*, Copenhagen, 1984, BE 1-10.

'Drug Addiction and Prison', in: *The prison in Italy. History, development, perspectives*, Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Milan, 26 April-6 September 1985, 209-231.

Diffusione delle tossicodipendenze in carcere. Risultati di un rilevamento nazionale sui tossicodipendenti detenuti, Ministero de Grazia e Giustizia, 1984.

Ministerie van Justitie. Bestuur der Strafinrichtingen. Brussel.

Ministerie van Justitie, *Drugvrije detentie*, Rapport van de Werkgroep Drugvrije Afdelingen, 's Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1985.

National Prison and Probation Administration, Research and Development Group, Norrköping. *Answer to the questionnaire by L. Krantz*, Letter of 3 December 1985 and Letter of 12 June 1986.

'Nomenclature and Classification of Drug and Alcohol-related Problems: a WHO Memorandum', *Bull. WHO*, 1981, 59 (2), 225-242.

'Opgesloten drugdelinquenten in 1974', in: Bestuur der Strafinrichtingen. 'Vijfjaarlijks Verslag 1970-1975', *Bull. Best. Strafinricht.*, 1975 (29), 6, 469-472.

Visit to the National Prison and Probation Administration, Research and Development Group. Norrköping, 21 May 1986 (N. BISHOP, L. KRANTZ, T. PETERSSON, J. GUSTAVSSON). *Whitaker Report, Report of the Committee of Inquiry into the Penal System*, Dublin, Stationery Office, 1985.